

Кімге: Солтүстік Қазақстан облысы Қызылжар ауданының әкімі
Б.Қ. Исмановқа

Кімнен: Солтүстік Қазақстан облысы Қызылжар ауданы әкімі аппаратының мемлекеттік-құқықтық мәселелер жөніндегі құрылымдық бөлімшесінің басшысы Б.С. Жүсіповтен.

ТАЛДАУ ЖАЗБАСЫ

Тақырыбы: Таратуға жататын Қызылжар ауданының елді мекендері санының жай-күйін талдау және бағалау.

Түйінді сөздер: халық, елді мекен, ауылдық округ, демография.

Кіріспе

Осы талдамалық жазбаның мақсаты - таратуға берілетін ауылдық елді мекендердің (ауылдардың) Қызылжар ауданы елді мекендері санының ағымдағы жай-күйін бағалау

Зерттеудің өзектілігі ауылдық округ тұрғындарының нақты емес елді мекендерден көші-қонына байланысты, нәтижесінде елді мекендердегі халық санының 50-ден кем адам санының азаюы байқалады, бұл тарату рәсіміне жатады.

Зерттеу әдістері

1. Құжаттарды талдау Қызылжар ауданы халқының санының төмендеу динамикасының жай-күйін анықтау үшін ресми құжаттар зерттелді: статистикалық деректер, ауылдық округтердің халық саны туралы мәліметтері, нормативтік-құқықтық актілер және басқа да көздер.

2. Талдамалық әдіс Халық санының азаюына әкеп соққан және елді мекендерді тарату рәсімін жүргізуге әсер ететін негізгі болған өзгерістерді зерттеу.

3. Салыстырмалы талдау. Қызылжар ауданы әкімдігінің елді мекендерді тарату бойынша жұмыс тәжірибесін зерделеу

4. Контент-талдау және интернет ресурстарын зерделеу Ғылыми жарияланымдарды, жаңалықтар мен талдамалық материалдарды жүйелі түрде зерделеу.

Негізгі бөлігі

1, Солтүстік Қазақстан облысы Қызылжар ауданындағы халық саны:

Жалпы саны (2025): 46 480 адам.

Динамика (2024): 46 486 адам (2024 жылғы 1 желтоқсанда, бұл 2023 жылға қарағанда 99 адамға көп).

2024 жылғы 1 қазандағы мәлімет бойынша Қызылжар ауданында туу көрсеткіші ең төмен көрсеткіштің бірі болды (9,29 промилле). [Google ашық дереккөздерінің статистикалық деректері].

2024 жылы Солтүстік Қазақстан облысының Қызылжар ауданында Красноперовка, Исаковка елді мекендерінің 2 таратылды. [4].

2025 жылғы 01 қарашадағы жағдай бойынша Солтүстік Қазақстан облысы Қызылжар ауданының әкімшілік-аумақтық құрылысы туралы мәліметтерге сәйкес 2024 жылғы 01 қарашадағы деректермен салыстырғанда мынадай елді мекендердегі халық саны 50 адамнан кем.

Ауылдық округ	Ауыл	2024	2025
Асанов	Толмачевка	47	47
	Малое белое	51	47
Березов	Новогеоргиевка	17	17
	Сосновка	40	40
Вагулин	Красный яр	45	42
Қызылжар	Трудовая Нива	34	35
Налобин	Николаевка	13	9
	Гайдуково	51	48
Петерфельд	Измайловка	15	13
	2603 аялдама пункті	31	30

Деректерден көрініп тұрғандай, аталған ауылдарда халық санының азаюы жалғасуда, бұдан басқа көрсеткіштері бар ауылдар санын артуы жалғастыруда.

Халық санының азаюы, ең алдымен, қазіргі уақытта аталған ауылдардың перспективасыз болуымен, қаладан да, аудан орталығынан да алыста орналасуымен, өркениет игіліктерінің (интернет, коммуникациялар және мектепке дейінгі және білім беру мекемелері т.б.) жоқтығымен, сондай-ақ жұмыссыздық жастардың, мамандардың жылыстауына себеп болуымен байланысты. Іс жүзінде осы елді мекендерде егде және егде жастағы адамдар тұрады.

Алайда, ауылдарды тарату жөніндегі шешімді қабылдау санның азаюы негізінде ғана емес, бірқатар басқа да жағдайлар мен әлеуметтік ахуалды талдау негізінде де қолданылуы тиіс.

2. Қазақстан Республикасындағы елді мекендерді тарату тәртібі

Қазақстанда ауылдық елді мекендерді (ауылдарды) тарату заңнамамен реттеледі және елдің әкімшілік-аумақтық құрылымы шеңберінде жүргізіледі. Іс-қимыл тәртібі процестің бастамашылығынан бастап нормативтік құқықтық актілерге өзгерістер енгізуге дейінгі бірнеше кезеңді қамтиды [3].

Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысы жүйесіне әкімшілік-аумақтық бірліктер кіреді: ауыл, кент, ауылдық округ, қаладағы аудан, қала, аудан, облыс [3].

Республикалық және жергілікті мүдделерді оңтайлы үйлестіру негізінде мемлекеттік басқаруды жүзеге асыру үшін Қазақстан Республикасының аумағы екі негізгі санатқа - өңірлер мен елді мекендерге бөлінеді [3].

Өңір - Қазақстан Республикасының мүддесі үшін құрылатын және басқарылатын бірнеше елді мекендерді қамтитын Қазақстан Республикасы аумағының бір бөлігі.

Өңірлер республикалық әкімшілік-аумақтық құрылымның негізгі буындары ретінде облыс, аудан және ауылдық округ болып табылады [3].

Облыс облыстық маңызы бар қалалар мен аудандардан тұрады. Аудан аудандық маңызы бар қалалардан, ауылдардан, кенттерден, жалпы халқының саны 300 мың адамнан аспайтын ауылдық округтерден тұрады [3].

Ауылдық округ халқының жалпы саны кемінде 500 адам болатын екі және одан да көп ауылдық елді мекендерден тұрады [3].

Елді мекен - Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен ескерілген және тіркелген және жергілікті өкілді және атқарушы органдар басқаратын, халқының саны кемінде 50 адамнан тұратын, азаматтардың шаруашылық және өзге де қоғамдық қызметі нәтижесінде қалыптасқан Қазақстан Республикасының жинақы қоныстанған аумағының бөлігі. Халқының саны 50 адамнан кем шаруа және өзге де қоныстар жақын елді мекеннің құрамына енгізіледі [3].

Ауылдарға халқының саны кемінде 50 адам болатын елді мекендер жатады.

Қазақстан Республикасының Президенті мен Үкіметі, жергілікті өкілді және атқарушы органдар өз өкілеттіктері шегінде әкімшілік-аумақтық бірліктерді құру және тарату, олардың шекараларын

белгілеу және өзгерту, оларды атау және қайта атау туралы шешімдер қабылдайды [3]

Кенттің, ауылдың, ауылдық округтің әкімі аудандық (облыстық маңызы бар қаланың) өкілді және атқарушы органдарға осы елді мекендерді аудандық маңызы бар қалалар, кенттер, ауылдар санатына жатқызу туралы, оларды тарату және қайта құру туралы ұсыныстар енгізеді [3].

Қалалардың, кенттердің немесе ауылдардың құрамына енгізілген және олардың бір бөлігіне айналған елді мекендер, сондай-ақ барлық тұрғындар кеткен немесе қоныс аударған қоныстар өздерінің дербес әкімшілік-аумақтық бірліктер мәртебесін жоғалтады және есептік деректерден шығарылады [3].

Қазақстан ауылын тарату кезіндегі іс-қимыл тәртібі

1. Процесті бастау:

- Ауылды тарату процесіне тиісті деңгейдегі жергілікті атқарушы орган (әкімдік) немесе осы ауылда тұратын азаматтардың бастамасы бойынша бастамашы бола алады.

- Тиісті деректермен және талдаулармен бекітілуі тиіс тарату қажеттілігінің негіздемесінің болуы қажетті шарт болып табылады [3].

2. Талқылау және келісу:

- Ауылды тарату туралы шешім осы аумақта тұратын тұрғындармен жан-жақты талқылануы тиіс.

- Тұрғындар үшін ықтимал салдарды қоса алғанда, таратудың барлық аспектілері талқыланатын қоғамдық тыңдаулар өткізіледі.

- Әкімдік ауыл тұрғындарының көпшілігінің таратуға келісімін алуы тиіс [3].

- Қажет болған жағдайда тиісті мемлекеттік органдармен және ұйымдармен консультациялар жүргізіледі.

3. шешім қабылдау:

- Барлық қажетті талқылаулар мен келісулер жүргізілгеннен кейін жергілікті атқарушы орган ауылды тарату туралы шешім қабылдайды [2].

- Шешім Солтүстік Қазақстан облысы әкімдігінің қаулысы түрінде ресімделеді [2].

4, Заңнамаға өзгерістер енгізу:

- Ауылды тарату туралы қабылданған шешімнің негізінде әкімшілік-аумақтық құрылысқа қатысты заңнамаға тиісті өзгерістер енгізіледі.

- Заңдарды, жарлықтар мен қаулыларды қоса алғанда, тиісті нормативтік құқықтық актілерге өзгерістер енгізіледі [2-3].

5, Шешімді іске асыру:

- Заңнамаға өзгерістер енгізілгеннен кейін ауылды тарату туралы шешімді іске асыру басталады [3].

- Бұл тұрғындарды басқа елді мекендерге көшіруді, әкімшілік функцияларды ауыстыруды, басқа әкімшілік-аумақтық бірліктердің шекараларын өзгертуді қамтуы мүмкін.

Атап өту маңызды:

- Ауылды тарату процесі барынша ашық және барлық мүдделі тараптардың мүдделерін ескеруі тиіс.
- Тұрғын үй, жұмыс және басқа да қажетті шараларды қоса алғанда, таратылған ауыл тұрғындарын әлеуметтік қолдауды қамтамасыз ету қажет.
- Ауылды тарату кезінде нақты аумақтың ерекшеліктерін және онда тұратын халықтың ерекшелігін ескеру қажет [2-3].

АУЫЛДАРДЫ ТАРАТУ КЕЗІНДЕГІ НЕГІЗГІ ПРОБЛЕМАЛАР

Ауылдарды тарату (елді мекендерді тарату немесе олардың басқаларға қосылуы) кезінде қаржылық шығындарға да, әлеуметтік салаға да байланысты бірқатар проблемалар туындайды.

Елді мекендерді тарату кезінде халық іс жүзінде қоғамдық көлікті (маршруттық автобустарды) одан әрі ұсыну мүмкіндігінен айырылады.

Халық алдағы уақытта бірқатар көрсетілетін қызметтерді қаржыландыруға, электр желілері мен жолдарды жөндеуге және ұстауға жұмсалмайды.

Халықтың қоныс аударуы негізінен аға ұрпақтың туған ортасын, туған жерін, ата-бабаларының зираттарын және үйреншікті ауыл мәдениетін жоғалтуға әкеп соғады.

Қоныс аударушылар мен қабылдаушы ауылдардың тұрғындары арасындағы ықтимал жанжалдарды ескермеуге болмайды

Көшірілетін халықты жұмысқа орналастырудағы қиындықтар

Тарату кезінде әлеуметтік инфрақұрылымның жоғалуы әлеуметтік медициналық нысандар жабылады

ҚОРЫТЫНДЫ

Елді мекенді тарату жөніндегі мәселені шешу кезінде елді мекенді таратуға қабылданатын шешімге теріс әсер етуі мүмкін барлық аспектілерді жан-жақты зерделеу қажет.

Сондай-ақ елді мекенді тарату туралы шешім қабылдау кезінде экономикалық орындылықты есептеу қажет.

ҰСЫНАМЫН:

- Ауылдық округ әкімдері елді мекендердің әкімшілік-аумақтық бірлікке сәйкестігіне тексеру жүргізуі қажет.
- Таратылуы мүмкін елді мекендерге жан-жақты талдау жүргізу.
- Таратылуға жататын ауылдар туралы ақпаратты 2025 жылғы 31 желтоқсанға дейін Қызылжар ауданының әкімдігіне ұсыну

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕРДІҢ ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы
2. «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы №148 Заңы
3. «Қазақстан Республикасындағы әкімшілік-аумақтық құрылым туралы» Қазақстан Республикасының 1993 жылғы 08 желтоқсандағы №2572-XII Заңы
4. «Солтүстік Қазақстан облысының әкімшілік-аумақтық құрылымының кейбір мәселелері туралы" Солтүстік Қазақстан облысы әкімдігінің 2024 жылғы 12 желтоқсандағы №415 қаулысы